

Den økonomiske situasjon

*Foredrag av direktør Knut Getz Wold
på Norges Banks representantskapsmøte
22. februar 1982*

Innledning

Verdensøkonomien er i ulage. Økonomisk stagnasjon, rekordhøy arbeidsløshet og inflasjon preger bildet i de aller fleste land. Rentenivået er meget høyt, de internasjonale betalingsproblemene fortsatt svært store.

Den økonomiske politikken har ikke egentlig funnet sin form i noen av de store landene. En viss villrådighet om hva som er riktig økonomisk politikk, er et karakteristisk trekk ved situasjonen. Også de store internasjonale økonomiske samarbeidsorganisasjonene synes ofte i villrede om hvilke tilrådinger de skal kunne gi.

Med Norges åpne og sterkt internasjonalt orienterte økonomi er utsiktene i verdensøkonomien blant de viktige bakgrunnsforutsetningene for vår egen økonomi. 47% av vår produksjon blir utført til utlandet. Ikke bare er Norges utenriksøkonomi relativt meget stor, men den er også sterkt konjunkturpreget. Norsk økonomi deler da også mange av de problemene som andre industriland strir med. Det gjelder framfor alt svak økonomisk vekst og inflasjon.

Utnyttingen av olje- og gassressursene gir likevel norsk økonomi klare og store fordeler. De har gjort det mulig å opprettholde meget høy sysselsetting, bidratt til å omstrukturere viktige deler av norsk nærings- og arbeidsliv i retning av en vekstindustri og oppnå en sterk bedring av utenriksøkonomien til forskjell fra de fleste andre industriland av samme type som Norge.

Store deler av oljeinntektene er for lengst tatt inn i økonomien. Av samlede skatter og avgifter i olje- og gassutvinningen

i fjor på 28 milliarder kroner kom 12 milliarder til uttrykk i form av overskott på driftsbalansen overfor utlandet. Bildet vil imidlertid bli et annet i år og driftsoverskottet atskillig mindre. Det er viktig å søke å unngå å trekke inn ytterligere store deler av oljeinntektene, blant annet på grunn av den store utenlandsgjelden som ble opparbeidet i de årene da oljeinntektene ble tatt inn på forskott. Men kanskje enda viktigere i så måte er de store problemene i den indre økonomi som en for rask omstilling fører med seg.

Bedring av Norges konkurransevne overfor utlandet i de tradisjonelle næringer er i dag en av de største – kanskje den største – oppgaven i norsk økonomisk politikk.

Internasjonal økonomi

Vekstraten i industrilandenes økonomi i hvert av de to siste årene ligger så vidt over 1%, og en liknende oppgang er sannsynlig for 1982 under ett. Denne veksten er meget lavere enn de foregående årene. I 1970-årene var den gjennomsnittlige vekstraten i OECD på 3½% og i Norge 4½%.

Den lave veksten må ses som et resultat av den meget stramme økonomiske politikken som de aller fleste industrilandene har ført for å dempe inflasjonsraten og underskottet på betalingsbalansen. En viss dempende innflytelse er også oppnådd på begge disse områdene. Men arbeidsløsheten holder seg meget høy og stiger fortsatt.

Når det gjelder veksten, er vi nå faktisk inne i en nesten fullstendig stagnasjon i internasjonal økonomi. Men i løpet av dette

året ventes bildet å bedre seg med omkring 3% vekst i årsraten i annet halvår i år og i første halvår 1983 for OECD-landene under ett. Omsvinget ser ut til å bli særlig sterkt i Sambandsstatene, der administrasjonen regner med over 5% vekst i 1983. Blant de store økonomier skiller Japan seg ut med en stabil oppgang på 3½–4% i hvert av de siste årene og med ytterligere stigning i vente.

Et svakt trekk i bildet fra norsk synspunkt er at av våre tre viktigste markedsland viste Storbritannia og Vest-Tyskland nedgang i produksjonen i fjor, mens Sverige hadde nullvekst. Trass i ventet bedring i år vil disse tre landene fortsatt ligge an til bare svak vekst.

Arbeidsløsheten i Europa ventes å stige ytterligere, om enn i noe dempet tempo i år, og nå 10% i midten av 1983. I USA ventes en sterk stigning i dette halvåret og så en viss reduksjon. Inflasjonsraten er dempet og ligger nå på ca. 10% i OECD-området. Tre land skiller seg ut med særlig lav inflasjon, nemlig Sveits, Vest-Tyskland og Østerrike, tett fulgt av Nederland. Disse ländene har også en markert lavere lønnsstigning enn gjennomsnittet.

Blant de få lyspunktene i dette mørke bildet i verdensøkonomien er at de økte prisene på olje og andre energikilder har stimulert store investeringer i energiproduksjon og energisparing. Dette har igjen redusert industrilandenes oljeinnførsel og betalingsunderskott. En mer negativ årsak til utviklingen her er imidlertid den stramme økonomiske politikken med stagnasjon og svak etterspørsel til følge. Nå er det likevel mulig at etterspørselen etter olje og gass etter hvert vil ta seg opp på nytt hvis den økonomiske veksten en har regnet med, blir realisert, og fordi oljeprisene er redusert noe. Lagernedbyggingen vil også etter hvert ta slutt. Etterspørselen fra land utenom OECD-området ventes også å ta seg opp.

Virkningene på betalingsulikeveksten av utviklingen i olje- og gasshandelen har vært

meget store. OPEC-landenes overskott er imidlertid redusert fra 110 milliarder dollar i 1980 til 60 milliarder i fjor og ventes å komme ned på 35 milliarder i år. Flere av disse landene og framfor alt Saudi-Arabia har økt sin innførsel sterkt, mye på grunn av gjennomføringen av et ambisiøst investeringsprogram. OECD-landenes underskott blir redusert sterkt fra 73 milliarder dollar i 1980 til vel tredjeparten i år. Likevel bør en ikke trekke for optimistiske konklusjoner av dette. *Fordelingen* er nemlig meget ujevn. Det er framfor alt to land, nemlig Japan og Vest-Tyskland, som bedrer sin betalingsstilling radikalt. Utviklingen i disse landene henger nøye sammen med en sterkt bedret konkurranseevne. For USA og Canada ventes derimot en sterk forverring av betalingsbalansen i år.

Men viktigst er at de aller fleste middelsstore og små industriland har et noenlunde uforandret underskott. Av OPEC-landenes overskott på 35 milliarder dollar i år ventes hele 28 milliarder å falle på disse landene som betyr så mye for verdenshandelen og verdensøkonomien. En slik situasjon vil stimulere de aller fleste land til en fortsatt stram økonomisk politikk for å prøve å bedre konkurranseevnen, slik det ofte heter. Men det er ikke mulig for alle å bedre konkurranseevnen og redusere underskottet. Noen må akseptere motstykket til det svære OPEC-overskottet som en realistisk må regne med i flere år ennå selv om det er redusert sterkt totalt. En mer ekspansiv økonomisk politikk i Tyskland og Japan ville lette den internasjonale tilpasningsprosessen.

De ikke-oljeproduserende u-landene faller i to grupper. Enkelte er inne i en rask industrialiseringsprosess og bedrer sin betalingsstilling. Men de fleste og fattigste u-landene må fortsatt regne med store underskott, som begrenses av tilgangen på hjelp fra andre land og av de internasjonale lånemulighetene. Blir de tvunget til en sterk nedskjæring av innførselen, vil det få nega-

tive virkninger på OECD-landenes eksportmuligheter.

Et annet tilfredsstillende trekk i den internasjonale situasjon er rente- og kursbevegelsene, ledet framfor alt av USA, som har et meget høyt rentenivå. Det har tvunget de aller fleste andre land til å følge etter og har ført til press oppover på dollaren. Rentenivået er resultatet av en meget stram pengepolitikk i USA og også i Storbritannia. De meget høye reelle rentesatsene en har hatt de siste årene, er uvanlige i en økonomisk stagnasjonsperiode. Men i den aller seneste tid har en sett tendenser til en viss avmatning i rentestigningen eller en moderat reduksjon. En rekke sentralbanker har redusert diskontosatsene. Det er å håpe at denne tendensen vil fortsette i tiden framover. Rentenivået virker dempende på investeringsaktiviteten og produksjonsveksten i mange land.

Stagnasjon i norsk økonomi

Vi er inne i en markert stagnasjonsperiode også i norsk økonomi. Veksten i bruttonasjonalproduktet var i fjor under 1% eller litt lavere enn OECD-gjennomsnittet. I år ventes nullvekst i Norge mot en oppgang på vel 1% i OECD-området. Ser en på industriproduksjonen alene, viste den et fall her i landet på ca. 1% i fjor. I år ventes en oppgang på 1%. I tilfelle blir resultatet i begge årene noe svakere enn OECD-gjennomsnittet.

Dette er i det hele lite tilfredsstillende tall. Det må være en hovedoppgave i norsk økonomisk politikk å legge grunnlaget for ny vekst.

Her må en ta omsyn til at det ikke er grunn til å regne med noen nevneverdig øking av olje- og gassproduksjonen de nærmeste årene fra det nåværende nivået på knapt 50 mill. tonn oljeekvivalenter. I annen halvdel av 1980-årene skulle en

imidlertid etter hvert kunne regne med en oppgang til 60 à 70 mill. tonn.

Flere av Norges tradisjonelle eksportindustrier er meget konjunkturfølsomme og må ventes å reagere forholdsvis sterkt om den internasjonale oppgangen, slik en venter, vinner i styrke mot slutten av dette året og holder fram utover i 1983. Men dette forutsetter også en bedring i Norges konkurranseevne, større mobilitet på arbeidsmarkedet og større omstillingsevne i produksjonen i retning av endring i markedsstrukturen, nye produkter og ny teknologi.

Investeringene i tradisjonell industri steg sterkt både i 1980 og i fjor. I år regner en med et fall på ca. 10% i volum. Det har sammenheng med fullføringen av flere store prosjekter i treforedling og metallproduksjon, men også med reduksjon av lønnsomheten og usikre vekstutsikter i utekonkurrerende industri. Det spørsmål kan reises om de planlagte investeringene tar omsyn til det oppsvinget i verdensøkonomien som er ventet. Under alle omstendigheter er nye investeringer i lønnsom produksjon også i våre tradisjonelle industrigrener noe som må til for å løse de aktuelle økonomiske problemer.

Byggevirksomheten holder seg bra oppe både når det gjelder boligbygging og andre bygg og anlegg. For skipsfarten regner en med en øking på en tredjedel i investeringsvolumet. I offentlig forvaltning var det nedgang i investeringene på 12% i fjor, og i år ventes en ytterligere reduksjon på 6%. Totalt regner en med omtrent uforandret investeringsvolum i år.

Veksten i privatforbruket bremses kraftig opp allerede i 1980, og i fjor var oppgangen bare 1%. Det offentlige forbruket har steget mye sterkere enn privatforbruket i siste halvdel av 1970-årene. Her regner en fortsatt med en heller sterk vekst, nemlig vel 3%. Det er likevel 2% lavere enn i fjor.

Norges samlede disponible realinntekt steg med nesten 3% i fjor. I år ventes ingen

ytterligere oppgang, noe som i stor utstrekning reflekterer utviklingen i oljesektoren. Vi får altså ikke større økonomiske ressurser til rådighet og bør innrette den økonomiske politikken etter det. Vi bør realistisk innse at en slik situasjon er ulike vanskeligere enn den gangen en sterk økonomisk vekst gjorde det mulig å tilfredsstillte mange krav samtidig, om enn i ulike grad.

Arbeidsløsheten i Norge er fortsatt rekordartet lav målt med internasjonale mål. Det er likevel slakkere arbeidsmarked i vinter, særlig blant ungdommen og i visse distrikter og yrker. Men det er samtidig mangel på arbeidskraft i flere yrker. Økt mobilitet ville være ønskelig. Men den skaper ofte omstillingsproblemer for de personer det gjelder. Arbeidsmarkedspolitikken bør her ta sikte på i økende grad å lette byrdene ved omstillingen for de enkelte arbeidstakere.

Kostnadsutvikling og konkurransevne

Det svakeste trekk i norsk økonomi er pris- og kostnadsutviklingen. Konsumprisstigningen i fjor med ca. 13½% lå 3% høyere enn OECD-gjennomsnittet og 4% høyere enn for Norges viktigste markedsland. Over 12-månedersperioden til januar i år lå pristigningen på 12%.

Utsiktene utover dette året og inn i 1983 vil i vesentlig grad avhenge av lønnsoppgjøret til våren. Veksten i timefortjenesten for industriarbeidere i Norge i fjor lå så vidt i underkant av det internasjonale gjennomsnittet på 10%. For i år regner OECD med en oppgang i den gjennomsnittlige timefortjenesten i medlemslandene på 9½%. Konkurransen avhenger også av utviklingen i produktivitet og i valutakurser. Den måles gjerne gjennom lønnskostnader pr. produsert enhet. Det skjedde en sterk forverring av norsk næringslivs relative konkurransevne som følge av de meget store lønnstilleggene som ble gitt ved det forbundsvise

oppgjøret i 1974, trass i revalueringen året før og som følge av motkonjunkturpolitikken de følgende årene. I 1977 lå de relative kostnadene pr. produsert enhet i Norge 36% høyere enn i 1970. Etter pris- og lønnsstoppen i 1978/79 fikk en så en markert bedring. I 1980 var forandringen ubetydelig, mens det i fjor var en liten forverring. Lønnskostnadene pr. produsert enhet i Norge ligger nå ca. 23% høyere enn i 1970 jevnført med andre land. Lønnskostnadene pr. produsert enhet i våre viktigste markedsland ventes å øke med bare 5½% i år.

Her spiller produktivitetsutviklingen en viktig rolle. Mye tyder på at mange norske bedrifter holder på arbeidskraft som ikke er fullt sysselsatt, og at dette forholdet er mer utbredt her enn i utlandet. I så fall har mange bedrifter en produktivitetsreserve. Produksjonen vil kunne økes uten flere sysselsatte.

Det er et betydelig behov for større mobilitet på arbeidsmarkedet. Men klart nok er det trange grenser for hvor langt en kan gå i så måte i et land som Norge, fordi bosettingen i mange deler av landet er knyttet til bestemte bedrifter. Den raskt økende tendensen til at begge ektefeller er sysselsatt i yrkeslivet, gjør også flytting vanskeligere. Likevel må en godta at tilpassing til ny teknologi, ny etterspørselsstruktur osv. krever betydelige omlegginger i det tradisjonelle produksjons- og bedriftsmønster. Mye tyder på at det her mangler atskillig.

Formannen i Det tekniske beregningsutvalg for inntektsoppgjørene, forskningsdirektør Odd Aukrust, har nylig understreket at minst tre fjerdeparter av prisutviklingen direkte og indirekte bestemmes av lønnsutviklingen. Her representerer det et grunnleggende problem at hver eneste gruppe er opptatt av sin relative inntektsposisjon. Nesten alle kan akseptere det generelle behov for moderasjon, men ønsker først å rette opp sin egen gruppes

relative stilling. I fjor var det en noe sterkere oppgang i disponibel realinntekt i relativt høyere lønnsgrupper i det private næringsliv og offentlig administrasjon. Selv om dette må ses i sammenheng med en utvikling i motsatt lei gjennom en lengre årrekke, har dette forholdet skapt problemer for lønns- og inntektsoppgjørene. Det samme gjelder den markerte oppgangen i avansene i detaljhandel og skjermede næringer ellers, som Det tekniske beregningsutvalg for inntektsoppgjørene har klarlagt.

En stram finans- og kredittpolitikk kan støtte opp under en inntektspolitikk med sikte på moderate tillegg. Men kostnadene kan også bli store i form av arbeidsløshet og tomgang i produksjonen om denne linjen drives for langt. Storbritannia og USA er viktige eksempler på det.

Kontroll med karteller og prisavtaler er viktig. Mange bedrifter har en så dominerende markedsposisjon at en viss permanent priskontroll for skjermede varer og tjenester kan være nødvendig for å dempe prisstigningen og bedriftenes evne til å dekke økte lønnskostnader. Det samme kan tenkes å gjelde visse typer lønninger.

Men en kommer ikke utenom en aktiv inntektspolitikk. Det trenges konstruktivt samarbeid mellom myndighetene og de store organisasjonene i arbeidslivet og i jordbruk, fiske osv. Med de åpne og egalitære samfunnsforhold vi har her i Norge, burde det være bedre muligheter for å oppnå et slikt samarbeid enn i mange andre land. Her bør en også overveie spørsmålet om nye medeierformer i næringslivet. Professor Thorkil Kristensen, tidligere generalsekretær i OECD og dansk finansminister, har nylig tatt opp igjen sitt forslag om å finne former for et medeieransvar — eventuelt obligatorisk overskottsdeling — for de ansatte i bedriftene.

Inntektspolitikken reiser den kanskje viktigste og vanskeligste oppgaven i Norges og de fleste andre industrisamfunns økonomiske utvikling. Det er interessant at de

land som har lykket relativt best når det gjelder å bremse inflasjonen, har hatt fordel av en moderat og realistisk holdning fra organisasjonene i arbeidslivet.

Utenriksøkonomi

Fjoråret brakte en bedring i norsk utenriksøkonomi. Det skyldes først og fremst større utførsel av olje og gass, men også en bedring i de tradisjonelle sektorer.

Verdien av tradisjonell utførsel steg med ca. 10%. Det skyldes vesentlig økte priser, for veksten i volumet var meget liten for hele året under ett. I løpet av året var det imidlertid en oppgang også i volumet, og fjerde kvartal lå 4% høyere enn i 1980. Utviklingen har vært best for treforedling, fiskeindustri og verkstedsindustri, mens aluminium og ferrolegeringer hadde en svak markedsutvikling på grunn av de internasjonale konjunkturer.

Verdien av innførselen av tradisjonelle varer steg med bare 3%. Det svarer omtrent til prisoppgangen, som var lav og bidrog til å dempe inflasjonen i Norge. Innførselsvolumet økte altså lite. Denne stagnasjonen reflekterer både en svak utvikling av forbruket og nedgang i innførselen av råvarer og utstyr til tradisjonelle industrier.

Den sterkere prisstigningen på utførselen enn på innførselen førte til en bedring i bytteforholdet overfor utlandet på ca. 5%. Dette reflekterer i noen grad kursutviklingen, fordi dollaren, som lenge steg, teller tyngre i Norges utførsel, mens de europeiske valutaer, som hadde svakere utvikling i storparten av året, veier mer på innførselssiden.

For i år regner nasjonalbudsjettet med en oppgang i utførselsvolumet av tradisjonelle varer på 4% og en litt lavere stigning enn dette i innførselsvolumet. Den svake importutviklingen henger dels sammen med nedgangen i investeringsvolumet. Men en

viss risiko for økte importandeler er også til stede.

Det har vært en liten oppgang i skipsfartens fraktinntekter trass i det vanskelige fraktmarkedet særlig for tankskipsfarten. Andre fraktmarkeder har vist en noe bedre motstandskraft, og næringen har stor tilpasningsevne. Kursoppgangen på dollar har vært til fordel. Netto fraktinntekter på 11½ milliarder kroner i fjor dekket godt og vel tredjeparten av innførseloverskottet for tradisjonelle varer.

Utførselen av olje og gass, som var steget fra 22 til 41 milliarder kroner i 1980, økte videre til 47 milliarder i fjor. I år ventes noe mindre utførsel enn dette, nemlig 41 milliarder kroner. En viss svikt både når det gjelder kvantum og priser og dollarkursen, virker sammen til denne reduksjonen. Men selvsagt er det stor usikkerhet til stede i dette anslaget.

Den sterke oppgangen i utførselen av råolje og naturgass i 1980 brakte for første gang siden 1969 driftsbalansen med utlandet over på et overskott som kom opp i hele 5 milliarder kroner. I fjor nådde en opp i 12 milliarder. I salderingsproposisjonen regner en med et mye mindre overskott på driftsbalansen i år, nemlig 2 milliarder kroner. Bruttoproduksjonen og eksportverdien av olje og gass er imidlertid her som vanlig nedjustert med 15% "for planleggingsformål".

Nettogjelden overfor utlandet ble i 1980 redusert med mer enn driftsoverskottet på grunn av utviklingen av valutakursene og andre korreksjonsposter. Finanstillingen viser en nettogjeld overfor utlandet på vel 93 milliarder kroner ved utgangen av året. I fjor skjedde det antakelig en reduksjon til et tall på om lag 81 milliarder kroner. Fremdeles meget store tall, men vi er på rett lei.

Finanspolitikk. Sparing

Finanspolitikken blir litt mindre ekspansiv i år enn i fjor, men forskjellen er ikke stor. Overskottet før lånetransaksjoner, inkl. oljeinntektene, steg i fjor fra vel 3 til 8 milliarder kroner. I år regner en med ca. 9 milliarder kroner. Uten oljeinntektene blir bildet naturligvis et annet. Underskottet før lånetransaksjoner, ekskl. disse inntektene, ligger på omtrent uforandret 19 milliarder kroner.

Statsbudsjettet omfatter også betydelige lånetransaksjoner. Tar en med statens utlån direkte og via statsbankene, blir naturligvis overskottet medregnet oljeskattene mindre. Noe nytt skjedde likevel i fjor, fordi overskottet på statsbudsjettet før lånetransaksjoner var mer enn stort nok til å dekke alle utlån direkte og via statsbankene. Det ble et netto pluss på 1,3 milliarder kroner.

De store skatteinntektene av olje- og gassutvinningen har muliggjort en radikal bedring av statsfinansene. I år ventes imidlertid disse inntektene å bli noe lavere enn i fjor. Men det forholdet at storparten av disse inntektene er trukket inn i norsk økonomi, har ført til store pressvirkninger fordi oljeskattene begrenser annen norsk etterspørsel mye mindre enn andre skatter.

Et særlig innholdsfylt mål på stillingen i norsk realøkonomi er netto spareraten. Den måler hvor stor del av Norges disponible nasjonalinntekt går til øking i nasjonalformuen i form av utbygging av produksjonsapparatet – dvs. til bruttoinvesteringer fratrukket kapitalslit – eller til kapital-eksport i form av investeringer ute eller gjeldsavdrag. Gjennom etterkrigstiden har høye investeringer og høy sparing muliggjort den raske veksten i norsk økonomi som har ført Norge fram til et av de rikeste land i verden.

I 1960-årene og begynnelsen av 1970-årene lå spareraten på ca. 16%. Under den sterke økingen i offentlig forbruk i samband med motkonjunkturpolitikken i

annen halvdel av 1970-årene sank spareraten sterkt og lå på 8–9% i 1977 og 1978.

Men så skjedde en markert vending. Både i 1980 og i fjor lå spareraten på 18½%. En stor del av oppgangen faller på den offentlige sektor og reflekterer de store inntektene av olje- og gassutvinningen. Men det har også vært en klar oppgang i spareraten i næringslivet de siste årene. Med økte ressurser til rådighet er det i og for seg også rimelig at en større del av nasjonalinntekten går til sparing. Det er positivt at det har lyktes å gjennomføre dette slik at bortimot femteparten av landets ressurser nå nyttes til framtidsrettet verdiskaping.

En stor del av denne sparingen tar formen av høye investeringer. De er fortsatt blant de relativt høyeste i OECD-området. På denne måten blir oljeinntektene til nytte også for kommende år fordi produksjonsapparatet blir utbygd. Denne linjen er det sterk grunn til å fortsette fordi det kreves et kapitalintensivt og høyt utviklet produksjonsapparat for å bære de høye norske arbeidslønningene og sikre fortsatt vekst og full sysselsetting. En annen del av den høye sparingen tar form av investeringer i utlandet og gjeldsbetaling. Også her er det en positiv utvikling. En rekke av de ledende norske bedrifter har overtatt eller bygd opp datterbedrifter i utlandet. En slik utvikling er et viktig ledd i ethvert avansert industrilands strategi.

Utviklingen av spareraten i år vil avhenge både av oljeinntektene, som altså vil gå ned, og av privatsparing. Som kjent er den personlige sparingen stimulert i år ved ulike tiltak. Det burde være håp om å kunne holde den på et høyt nivå i tiden framover.

Penge- og kredittpolitikk

Den ekspansive finanspolitikken har både i Norge og i de fleste andre land lagt økende byrder på kredittpolitikken. Her i landet fører statens bruk av oljeinntektene innen-

lands, på liknende måte som opplåning i sentralbanken, til økt likviditetstilførsel på publikums og bankenes hånd. For å nøytralisere deler av denne likviditetstilførselen, trenges en stram penge- og kredittpolitikk. En lang rekke virkemidler nyttes for å nå dette siktemålet.

Nå kan en stram kredittpolitikk aldri fullt ut nøytralisere virkningene av en for ekspansiv finanspolitikk. En uheldig side ved en slik kredittpolitikk er også at den lett rammer investeringene sterkest, mens den ekspansive finanspolitikken oftest stimulerer forbruket. Man kan ikke på grunn av disse konsekvensene la være å stramme til kredittpolitikken. Resultatet ville ellers bli sterkere inflasjon.

Når det gjelder bruken av de kredittpolitiske virkemidlene, har en her i landet lenge vært bundet til et omfattende system av reguleringer basert på detaljerte målsettinger og et høyt ambisjonsnivå med omsyn til kredittallokeringer. Virkemiddelbruken ble etter hvert komplisert og uoversiktlig.

Men her har en nå tatt til med en omlegging mot et mer markedsorientert system som kan fremme en gunstigere utnyttning av våre ressurser. Etter at Stortinget i 1980 gav sin tilslutning til Renteutvalgets innstilling om frigjøring av obligasjonsmarkedet, er emisjonsreguleringen blitt sterkt begrenset i omfang, og rentevilkårene er i stor utstrekning blitt overlatt til markedet. Dermed er det også lagt grunnlag for en effektiv bruk av et system med markedsoperasjoner. I alle andre utviklete land enn Norge har dette lenge vært det sentrale, mest smidige og effektive kredittpolitiske virkemiddel. Ved sentralbankens kjøp og salg av obligasjoner direkte i markedet kan likviditet trekkes ut eller tilføres etter behov.

Markedsoperasjoner forutsetter en fleksibel bruk av renten. Renten på statsobligasjoner ble da også i løpet av første halvår i fjor brakt opp på nivå med renten for private obligasjoner. Men det førte igjen til

noe økte private obligasjonsrenter, slik at salget av statsobligasjoner ble 1½ milliarder kroner lavere enn ifølge opplegget.

Det synes som om det fremdeles er en viss treghet når det gjelder å få til et effektivt fungerende obligasjonsmarked. Det er å håpe at bankene her vil medvirke aktivt både når det gjelder emisjonsvilkårene for de lån bankene formidler, og når det gjelder bankenes egne og publikums kjøp og salg av obligasjoner. Det må bli sett på som en helt regulær og naturlig sak at likvide bedrifter og personer tar penger ut av banken for å kjøpe statsobligasjoner og andre obligasjoner. Slik er det i andre land, og slik var det en gang her i landet.

Det aktuelle rentenivået i Norge svarer nå temmelig godt til det internasjonale, selv om det her er betydelige variasjoner fra land til land. Norske obligasjoner er etter spurte til den aktuelle avkastning innen den fastlagte grense for hver enkelt utenlandsk kjøper. Eurokronobligasjonsmarkedet gir omtrent samme avkastning som det innenlandske. De korte rentene ligger også stort sett noenlunde på tilsvarende nivå som i andre land det er naturlig å jevnføre med. Dette er viktig, særlig fordi erfaringen viser at kortsiktige kommersielle kreditter ellers kan føre til meget store inn- og utgående kapitalbevegelser.

Et eiendommelig trekk både her i Norge og i utlandet er at det kortsiktige rentenivået ligger relativt høyt i forhold til det langsiktige. Jo lenger en slik situasjon varer, jo mer uheldige konsekvenser kan den komme til å få ved å begrense tilbudet av langsiktig kapital.

I forbindelse med liberaliseringen av obligasjonsmarkedet ble det innført et system med renteerklæringer fra finansministeren, som fastla visse bånd på utlånsrenten i banker og livsforsikringsselskaper. Forutsatt at en fikk et fullt effektivt obligasjonsmarked også for stats- og statsbankobligasjoner, behøvde ikke et slikt system i og for seg å avvike i praksis fra en

fri rentedannelse. Renteerklæringen som kom i mai 1981, gav forretnings- og sparebankene anledning til å øke det gjennomsnittlige rentenivå for kortsiktige utlån med inntil én prosentenheter. Den nye renteerklæringen av januar 1982 legger ikke opp til noen generell øking av renteleiet, men tar sikte på å fastlegge et øvre nivå for det korte, mellomlange og langsiktige rentenivået. Renten for det nye 10-års statslånet ble satt opp 1% til 13%. Men på nytt ble den private obligasjonsrenten justert opp. Fremdeles ligger de korte renter høyere enn de lange.

Liberaliseringen av emisjonskontrollen – mens plasseringsplikten ble opprettholdt – forutsatte at kreditt-tilgangen til private over obligasjonsmarkedet skulle styres ved at staten trengte unna private obligasjoner i et visst omfang. Svikten i salget av statspapirer førte til en kreditt-tilførsel over obligasjonsmarkedet om lag 3½ milliarder kroner større enn de opprinnelige rammer for 1980 og 1981. Indirekte bidrog den utilstrekkelige inndragning av likviditet fra banksystemet – trass i en streng virkemiddelbruk ellers – også til at bankutlånene ble om lag 2½ milliarder kroner større enn de opprinnelige fastsatte rammer for de samme årene.

I sammenheng med likviditetsvirkningene av den ekspansive finanspolitikken blir disse overskridelsene bekymringsfulle. Norges Bank har derfor nylig i sitt brev til Finansdepartementet trukket opp retningslinjer for å innpasse bruken av markedsoperasjoner i utviklingen mot et mer markedsorientert kredittsystem. Mens en tidligere i hovedsaken har sett på tilførselen av kreditt, vil Norges Bank i sine tilrådinger og i den løpende likviditetspolitiske styring legge vekt også på den samlede innenlandske likviditetstilførsel til publikum. Denne størrelsen sammenfatter likviditetsvirkningene av både finanspolitikken og kredittpolitikken. Selv om den ikke gir noe presist uttrykk for samlet etterspørsels-

virkning, er den en hensiktsmessig indikator samtidig som den er tidlig observerbar.

Den samlede virkning på publikums likviditet — eller pengemengden — framkommer når tilførselen av likviditet fra staten og kredittsystemet er korrigert for den inndragning som finner sted ved publikums nettokjøp av valuta fra private banker. I en åpen økonomi som den norske vil utslagene i publikums valutatransaksjoner ofte være store og uberegnelige. Det ville derfor være vanskeligere å basere den løpende penge- og kredittpolitiske styring på en bestemt utvikling i publikums likviditet. Likevel vil utviklingen i denne størrelsen også bli tillagt vekt, skjønt mindre enn hva tilfellet er i flere andre land.

For 1982 vil Norges Bank legge til grunn at den innenlandske likviditetstilførsel til publikum begrenses til 35–39 milliarder kroner. Dette svarer isolert sett til en likviditetsøkning på 19%, og med forventet nettosalg av valuta skulle veksten i publikums likviditet eller pengetilgangen, som i fjor var om lag 12%, i år bli ca. 10%. For å realisere denne likviditetsveksten, må de tradisjonelle virkemidler fremdeles bære en stor del av byrden for gjennomføringen av kredittopplegget — til tross for at markedsoperasjoner vil være et nyttig og kjærkomment supplement.

Men om likviditetsutviklingen er viktig, kan den ikke tillegges noen definitiv rolle. Kontroll med likviditetstilgangen er nødvendig, men ikke tilstrekkelig. Utformingen av finanspolitikken vil selvfølgelig fortsatt være av avgjørende betydning i etterspørselsreguleringen. Samtidig vil kredittbudsjettet også fortsatt spille en viktig rolle i kanaliseringen av kreditt-tilgangen.

Utviklingen på kredittmarkedet den senere tid har vist at konflikter lett kan oppstå når det søkes å oppnå en bestemt utvikling både i rente og kreditt-tilgang. Tydeligst har dette vært på obligasjonsmarkedet, hvor plasseringsplikten i obligasjoner har forhindret renteutslag som

kanskje vanskelig kunne aksepteres politisk, men samtidig har bidratt til den altfor sterke kredittekspansjonen. Også med den reduksjon i satsene som nå er vedtatt, skulle plasseringsplikten fortsatt kunne sikre et visst tilbud av kreditt over obligasjonsmarkedet og hindre for sterke utslag i renten.

Den direkte reguleringen av bankenes utlån til kommuner, lønnstakere og personlig næringsdrivende som ble innført i fjor, fortsetter inntil videre. Slik forskriftene er utformet, har ordningen en rekke svakheter. Men på bakgrunn av den sterke utlånsøkningen til disse sektorer var det nødvendig med en strammere virkemiddelbruk for å snu utviklingen. Den årlige vekstraten kom opp i over 20% på det tidspunkt reguleringen ble innført. I løpet av 1982 bør det bli mulig å erstatte denne ordningen med en mer fleksibel regulering av utlån til den personlige sektor.

Behovet for kontroll med utlånsveksten til denne sektor henger også sammen med skatteforholdene. Her i Norge vurderes fast eiendom til en liten brøkdel av sin omsetningsverdi — kanskje 15% eller lavere. Deretter regner en med en avkastning av denne verdien på bare 2½% ved inntektsfastsettingen. Samtidig blir det gitt fulle inntektsfradrag for lånerentene. Disse skattefordelene sammen med inflasjonen vil lett stimulere etterspørselen etter investeringer i denne sektor på kunstig vis. På den andre siden rammes sparerne hardt ved at det trekkes skatt av renteinntekter som kanskje knapt nok oppveier inflasjonen.

Reguleringen av bankenes likviditet er fortsatt et meget viktig kredittpolitisk styringsmiddel. I begynnelsen av fjoråret var utlånsaktiviteten stort sett i samsvar med kredittbudsjettet, og bruken av de kredittpolitiske virkemidlene kunne mykes opp.

Senere ble det en sterkere vekst i bankutlånene trass i at likviditeten ble holdt stram. En kunne registrere en tiltakende vekst i bankenes utlån til lønnstakere og

kommuner. Samtidig kom det en rekke nye tilbud til personer om nye innskotts- og låneordninger. Det ble nødvendig å ta i bruk sterkere virkemidler. Innføringen av den direkte reguleringen førte til en markert demping av utlånsveksten til de regulerte sektorer. Men samtidig tok de ikke-regulerte og bevilgede utlån til å skyte fart. Etter tilråding fra Norges Bank ble derfor primærreservekravet for sønorske banker hevet til 10% fra midten av november. Mot slutten av året ble likviditetssituasjonen stram. Ved årsskiftet var 70% av bankenes samlede utlånsmasse regulert, enten som følge av vilkårene for låneopptak i Norges Bank eller i henhold til den direkte reguleringen av utlån til kommuner, lønnstakere og personlig næringsdrivende.

Kredittopplegget for inneværende år innebærer en fortsatt stor tilgang av midler til bankene, som må nøytraliseres dersom utlånsveksten ikke skal bli for sterk. Som et resultat av den ekspansive finanspolitikken må bankenes utlånsvekst begrenses til 50–60% av innskottsveksten, slik som det har vært vanlig de siste årene. Hensynet til pris- og kostnadspresset i økonomien gjør det imidlertid fortsatt nødvendig å holde utlånsutviklingen i samsvar med opplegget.

Det vil utvilsomt bli nødvendig med en betydelig binding av likviditet ved kort-siktige virkemidler – med andre ord en likviditetspolitikk som bankene vil oppfatte som stram. Det sparelån som staten la ut i forrige måned, vil rette opp noe av ubalansen mellom innskotts- og utlånsvekst. Hovedsiktet med Verdi-Spar '82 er imidlertid å introdusere et nytt og lønnsomt alternativ for å stimulere finansiell sparing. En må håpe at det i framtiden vil bli vanlig for husholdninger og bedrifter å plassere i statsobligasjoner, og at markedsoperasjoner etter hvert kan utvides til å omfatte også disse sektorer.

I tilknytning til reguleringen av bankenes likviditet er utformingen av reglene for adgangen til låneopptak i Norges Bank igjen

oppe til diskusjon med bankene. Det synes å være en utbredt oppfatning blant bankene at ordningen med betingede lån bør bort, og at vi bør gå tilbake til ordningen med stigende rente slik vi hadde før 1979. Uten å foregripe utfallet av denne diskusjonen, bør det nevnes at en eventuell slik låneordning utvilsomt vil være mest effektiv innenfor et system med stor grad av fri rentedannelse.

Likviditetsreguleringen av bankene vil bli løpende vurdert, og i størst mulig utstrekning vil Norges Bank benytte markedsorienterte virkemidler. En forutsetning for igjen å forsøke å vri virkemiddelbruken slik at primærreservekravene kan reduseres samtidig med at en nøytralisering finner sted ved salg av markedspapirer og valuta-swapper, vil være at utlånene utvikler seg i samsvar med opplegget. En slik omfordeling vil også ha gunstig virkning på bankenes driftsøkonomi. Men skulle det vise seg at kredittopplegget ikke lar seg gjennomføre på annen måte, vil en fortsatt måtte bruke primærreservekravene.

Den samlede utlånsvekst fra forretnings- og sparebankene økte fra 8½ milliarder kroner i 1980 til 12,7 milliarder kroner i fjor. Kredittbudsjettet for i år regner med en utlånsvekst på 9,6 milliarder kroner. Det betyr en fortsatt stram kredittpolitikk.

Det har i de senere år skjedd en endring i strukturen på kredittmarkedet. Statsbankenes relative rolle er redusert. Lånevilkårene i Husbanken er strammet til. Samtidig vil ordningen med de såkalte PSV-lån som bankene yter etter henvisning fra Husbanken, fortsette. Denne ordningen vil også bidra til en bedre balanse mellom bankenes innskott og utlån.

Utviklingen på det uregulerte kredittmarked kan tjene som et eksempel på det generelle problem en står overfor i penge- og kredittpolitikken. Når en forsøker å begrense kreditt-tilførselen over det regulære marked til et betydelig lavere nivå enn den kredittterspørsel som lånevilkårene

gir grunnlag for, vil en neppe greie å komme utenom styringsproblemer og lek-kasjemuligheter. Som kjent har Norges Bank foreslått begrensninger på kreditt-institusjonenes adgang til å garantere for lån formidlet over det ikke-regulerte mar-ked. En slik regulering av garantistillelse er et kortsiktig tiltak for å begrense den aktuelle ekspansjon i det uregulerte mar-ked. Uten garantier vil dette markedet virke noe mindre tilgjengelig og mer usikkert. En må imidlertid over tiden regne med at nye markedsdannelser til formidling av kreditt utenom det regulerte marked vil vokse fram hvis stramheten i kredittsystemet fortset-ter.

Vi er nå inne i en fase i norsk kreditt-politikk med overgang til et mer markeds-bestemt og dermed mer fleksibelt system. Det har vært tverrpolitisk enighet om at en slik omlegging er ønskelig. Myndighetene og kredittinstitusjonene har en felles interesse i å få det til å fungere. Det gjelder ikke minst forholdene på obligasjons-markedet. Skulle dette ikke lykkes, vil en spesiell plasseringsplikt i statsobligasjoner kunne bli aktuell. Men dette ville i tilfelle være et skritt tilbake fra den oppmyking i kredittmarkedet som det nå er lagt grunn-lag for, og som vi alle er interessert i skal fungere på effektivt vis.

Valutapolitikk

De siste par årene har det vært sterk uro på de internasjonale valutamarkedene. I fjor var svingningene enda mer utpreget enn tidligere. Fra årsskiftet og inntil august steg kursen på dollar med over 30% i forhold til tyske mark, med vel 25% i forhold til pund sterling og med omkring 20% overfor norske kroner. Så snudde bevegelsen. Dol-laren falt, men bare en begrenset del av oppgangen ble reversert.

Året gikk ut med et fall i kronens verdi overfor dollar på 11%. På den andre siden

steg kronens verdi overfor svenske kroner med 13%, overfor pund med 11% og overfor tyske mark med 3%. Dette er de viktigste samhandelsvalutaene, og utviklin-gen overfor dem var altså i høy grad sprikende. Overfor gjennomsnittet av EMS-valutaene steg norske kroner med 8½%.

Meget sterke kursbevegelser i løpet av året skapte store problemer for nærings-livet. Det gjelder særlig i et land med så stor utenrikshandel som Norge. I ledelsen av eksportkonkurrerende og importkonkur-rerende bedrifter vil lett mye av den energi som ellers konsentreres om problemer i produksjon, markedsføring, investeringer osv., gå med til vurdering av kursbevegel-sene og deres betydning for bedriftenes inntjeningsmuligheter. Kursrisikoen kan nok innen visse grenser dekkes over termin-markedet, men dette koster penger.

Målt gjennom kurvindeksen, har kronen vært relativt stabil, selv om det har vært svingninger innen de aksepterte grenser. I kurven veier de enkelte valutaer med sin relative betydning i Norges utenriks-økonomi. Dollaren står for 25% på grunn av store betalinger fra olje, skipsfart og flere utførselsindustrier. Kronen kan sies å ligge noenlunde midt mellom dollaren på den ene siden og EMS-valutaene på den andre. Kronens verdi målt ved kurvindek-sen var 3% høyere ved årets slutt enn i begynnelsen av året.

Det mest brukte internasjonale mål er Valutafondets MERM-metode. Etter den var kronens verdi ved årets utgang omtrent den samme som ved begynnelsen, men gjennomsnittlig 3% lavere enn året før. Siden 1970 er kronens effektive verdi steget med 10%. Fra 1975 er det et fall på 4%.

Den relative stabiliteten i løpet av fjor-året er imidlertid et slags gjennomsnitt av begrenset verdi for de fleste bedrifter. Noen av dem har tjent på oppgangen i dollaren og enkelte andre valutaer og på den høye inflasjonen i disse landene. Andre har tapt

på grunn av nedgangen i verdi av EMS-valutaene. Det gjelder særlig overfor tyske mark, fordi tyske varer er blitt så billige. Bare i rene unntakstilfelle kan en bedrift ha en varesammensetning slik at pluss og minus oppveier hverandre.

Dette viser igjen hvor viktig det er å oppnå større stabilitet i internasjonale valutaforhold. EMS er et viktig instrument i så måte fordi det dekker en betydelig del av verdenshandelen. Men det trenges i tillegg et aktivt samarbeid om kursstabilisering også med Sambandsstatene, Storbritannia og Japan. Et slikt samarbeid vil også forutsette tiltak med sikte på samordning av viktige deler av den økonomiske politikken, særlig rentepolitikken. Det mangler mye i så måte. Dagens meget store internasjonale økonomiske problemer kaller på noe av den pionerånd som preget OEEC i det første tiåret etter krigen.

Kurspolitikken forutsetter betydelige intervensjoner fra Norges Banks side i form av kjøp og salg av valuta. Målet med disse intervensjonene har vært å holde kursfluktuasjonene innen et begrenset område og for øvrig opprettholde ordnede forhold på valutamarkedet i samsvar med avtalen om Det internasjonale valutafond. Intervensjonene skjer gjennom et daglig løpende samarbeid — de såkalte konsertasjoner — der Norges Bank står i telefonisk samband med en gruppe av sentralbanker der de øvrige er med i 10-landsgruppen og/eller EMS. Samarbeidet vil kunne påvirke både tidspunkt og størrelse av de intervensjonene som de enkelte sentralbanker foretar. Den internasjonale betalingsbanken — BIS — har viktige administrative oppgaver i dette samarbeidet.

Opprinnelig var det eneste formålet med Norges Banks kjøp og salg av valuta å påvirke kursen på norske kroner. Men i de siste par årene har et like viktig formål vært å påvirke likviditeten i banksystemet. Dette skjer gjennom terminoperasjoner — altså kjøp og salg av valuta for levering på

framtidig tidspunkt — og swapper eller bytte av valuta mot norske kroner over en viss periode for senere omgjøring. Behovet for slike operasjoner er blitt meget stort, fordi de store oljeskattbetalingene er konsentrert om to tidspunkter i løpet av året.

Norges Banks valutareserver utgjorde ved årsskiftet vel 36 milliarder kroner, en oppgang på 5 milliarder i løpet av fjoråret. Storparten av reservene må holdes i en likvid form fordi valutareservene er nasjonens kassebeholdning som må kunne stå til disposisjon også i situasjoner med uvanlig store økonomiske og/eller politiske påkjenninger. Dollaren er fremdeles den ledende internasjonale valuta, og tre firedeler av Norges Banks reserver er plassert i dollar. Ca. 15% er plassert i tyske mark, 8% i SDR og resten i gull, gylden, yen og sveitserfrancs.

Av reservene er 30% plassert i lett omsettelige utenlandske statskasseveksler og obligasjoner. 61% er plassert i bankinnskott, og storparten av dette i eurodollarmarkedet.

Meget høye dollarrenter førte til en svært god avkastning på valutareservene i fjor, nemlig over 4 milliarder kroner. Dertil kom at oppgangen i dollarkursen økte verdien av valutareservene regnet i norske kroner betydelig.

Et vanlig internasjonalt mål på valutareservenes størrelse er å sette dem i forhold til vareimporten. Målt på denne måten, svarer Norges Banks reserver til ca. 4½ måneders vareimport. Jevnført med andre land, er dette et godt og høyt — men ikke ekstraordinært høyt — nivå. Her må en også ta omsyn til den store usikkerheten som er knyttet til olje- og gasssekspporten både når det gjelder mengde og pris, og til enkelte av våre øvrige utførselsnæringer. Men reservene gir rom og tid til å håndtere situasjoner med betydelige uventede påkjenninger.

Valutafondets virksomhet har fått en sterkt økende betydning de senere årene. Fondet spiller nå en sentral rolle når det gjelder å løse de enorme problemene som den internasjonale betalingsulikevekten skaper. Etter som flere og flere medlemsland i stor utstrekning har utnyttet sine lånemuligheter på kapitalmarkedene, er det blitt særlig viktig at Fondet kan tre inn. Det gjelder ikke minst fordi Valutafondet kan stille *vilkår* for sine kreditter i form av en omlegging av den økonomiske politikken i låntakerlandet. Dette kan private forretningsbanker sjelden gjøre. I sin tur kan et slikt avtalt økonomisk program igjen bedre vedkommende lands lånemuligheter på det private marked. Fondets lånetilsagn økte fra 3 til 9 milliarder dollar i 1980 og synes etter foreløpige oppgaver å nå nesten det dobbelte beløp for 1981.

Fondet har fått nye medlemsland. Kanskje viktigst er Folkerepublikken Kina, som kom inn i 1980. Viktig er det også at to øst-europeiske stater, nemlig Polen og Ungarn, forhandler om medlemskap. Det kan i tilfelle hjelpe til med å trekke disse landene bedre inn i den integrerte verdensøkonomien.

Valutafondets ressurser er økt gjennom kvoteforhøyelsen som ble gjennomført i 1980. En stor ny kvoteforhøyelse – den såkalte 8. kvoterevisjon – blir nå forberedt og skal etter planen gjennomføres i 1983. De nordiske landene stiller seg positivt til en slik forhøyelse. For å dekke låneetterspørselen har Fondet også foretatt innlån fra offisielle kilder. Det gjelder særlig Saudi-Arabia, som stiller til rådighet 4 milliarder SDR – altså nær 5 milliarder dollar – om året over en toårsperiode med mulighet for et liknende beløp et tredje år. Dette representerer en meget positiv holdning fra Saudi-Arabias side. Fondet har også lån fra sentralbankene i de industrialiserte land, enten direkte eller gjennom den internasjonale betalingsbanken i Basel, BIS. Det samlede beløpet utgjør 1,1 milliarder

SDR. Norges Bank deltar her med 50 mill. SDR.

Men låneopptak fra private kilder vil ventelig også bli aktuelle. En rekke av de store forretningsbankene som opererer på verdensmarkedet, vil gjerne låne penger til Fondet. En bør her være oppmerksom på at det fremdeles er stor mangel på gode låntakere i forhold til den internasjonale kapitalen som søker plassering.

Valutafondets spesielle trekkrettigheter, SDR, spiller en økende rolle og kan etter hvert komme til å bli en ny internasjonal valuta. SDR er sammensatt av de fem viktigste valutaene i verden, og renten ligger på linje med det internasjonale rentenivået. Spørsmålet om fortsatte tildelinger av SDR står på dagsordenen. Tildelingene har hittil skjedd i forhold til de enkelte medlemslands kvote. En viss tilbakeholdenhet nå synes rimelig på bakgrunn av den høye internasjonale likviditet. Norge har i alt hittil fått tildelt et beløp som svarer til vel 1,1 milliarder kroner.

Innebygd i Valutafondets kreditter er også spesielle hjelpetiltak for utviklingslandene. For dette formål blir det også gitt direkte tilskott i form av rentestønad. Norge har for sitt vedkommende i år gitt 9,5 mill. kroner til dette formålet etter bevilgning i Stortinget. Men samtidig er det klart at Valutafondet ikke primært er noen u-hjelpsinstusjon. Den oppgaven ligger på Verdensbanken, IDA og de enkelte lands u-landsbevilgninger.

Valutafondet skal sikre stabiliteten i de internasjonale valutaforhold. Her står kurs-samarbeidet sentralt. Som alt nevnt, er mer stabile kursrelasjoner mellom hovedvalutaene meget viktig. Her trenges et aktivt samarbeid, som også må omfatte rentene og andre viktige penge- og finanspolitiske forhold. De små industrilandene kan ikke fortsette å bære en så stor del som nå av det samlede driftsunderskottet.

Sluttord

Bak oss ligger et år med stagnasjon i verdensøkonomien og i norsk økonomi. Storparten av det året vi nå er inne i, vil ventelig få det samme preget. Men mot slutten av året skulle en kunne regne med moderat, men klar vekst i verdensøkonomien, en utvikling som vil holde fram i 1983. Det vil skape bedre vilkår for norsk økonomi, forutsatt at vi stiller oss slik at vi kan dra nytte av dette oppsvinget.

Flere viktige norske utførselsnæringer er typiske vekstnæringer, både konjunkturløst og trendmessig. Det gjelder f.eks. elektrometallurgisk og elektrokjemisk industri, treforedling, produksjon og foredling av olje og gass og skipsfart. Om verdensøkonomien kommer inn i en ny oppgangsperiode, burde disse næringene ha gode muligheter. Men en må være klar over at en slik oppgang ventelig vil ha moderat styrke, og at den kommer etter lang tids stagnasjon. Derfor tar det tid før utslagene blir sterke.

Skal det lykkes for Norge å utnytte de nye mulighetene, krever dette også mye av vår egen tilpasningsevne. Viktigst i så måte er lønnsoppjøret til våren. Det er et positivt trekk at det råer bred politisk enighet om at det ikke er noe rom for økte reallønninger under de nåværende forhold. Like klart er at en slik retningslinje vil måtte forutsette en fortsatt sosialt preget inntektspolitikk generelt sett.

I en situasjon hvor de samlede ressurser som står til samfunnets rådighet, ikke øker, er det heller ikke rom for særlig vekst i det offentlige forbruket. En må heller ta sikte på å konsolidere og forsvare det sterkt økte nivå en her har realisert i løpet av de siste årene. Fra 1975 til 1981 steg det offentlige forbruket med 33% og det private med 17%. Norges disponible realinntekt steg med 24%.

Økingen i det offentlige forbruket er basert på at storparten av oljeinntektene er trukket inn i økonomien. Dette har hatt sterkt ekspansive virkninger på pris- og lønnsutviklingen, svekket konkurransevnen overfor utlandet og ført til store omstillinger på arbeidsmarkedet. Framfor alt har sysselsettingen i offentlig virksomhet steget sterkt, mens sysselsettingen i tradisjonelle industrier er gått tilbake.

Oljevirkningsgraden er økt, men utgjør likevel fremdeles ikke mer enn 15% av bruttonasjonalproduktet. Norsk industris leveranser av varer og tjenester til oljevirkningsgraden utgjorde i fjor 8½ milliarder kroner mot 7 milliarder året før: 14% av dette gikk til utførsel. 44 000 personer var sysselsatt i oljetilknyttet virksomhet i fjor – 15% mer enn året før. Oljevirkningsgraden er nå integrert i den øvrige økonomien i så høy grad at det ikke lenger er så meningsfylt å tale om olje-Norge og fastlands-Norge.

Innen tradisjonell industri kreves betydelige omstillinger i produksjonsstrukturen og større mobilitet. Store investeringer i kapitalkrevende vekstnæringer vil trenge, blant annet for å skape grunnlag for å opprettholde og bedre konkurransevnen med vårt høye reallønnsnivå.

Men vi har også viktige forutsetninger for å løse disse oppgavene. Høy sysselsetting, et avansert teknisk nivå i viktige vekstindustrier, høy sparing, stort driftsoverskott overfor utlandet gir oss et godt grunnlag. Norge er her bedre stilt enn de fleste andre industriland. Vi har kunnet fortsette en offentlig og privat standardøking som i andre land, ikke minst i våre nordiske naboland, har ført til sterk gjeldsøking. Våre realøkonomiske problemer er imidlertid i stor utstrekning de samme som i andre velstående industriland. Men vår evne til å løse dem burde være større.